

Simona
ANTOFI

Eugen Ionescu tânăr și dilemele criticului

Résumé

La vie des livres, la vie par les livres et la biographie intérieure de celui qui écrit sont - on le sait bien - liées indissolublement. Le profil vague et l'identité en miettes de l'auteur-critique, dans son texte sur l'autre, l'autofiction spécifique seulement au discours critique se rapporte, dans le cas d'Eugen Simion ou d'Eugène Ionesco, aux thèmes de l'écrivain et de son oeuvre. Eugen Simion vit les thèmes de la littérature et ceux de l'écrivain en (se) pensant, en se justifiant soi-même. De cette manière, la lecture critique devient un acte d'intimité du critique avec l'esprit de l'autre qu'il veut comprendre, mais suppose aussi un pari avec soi-même et une restauration spirituelle de l'autre, assumée comme autovalidation perpétuelle. C'est pourquoi dans chaque livre signé par Eugen Simion l'auteur se thématise implicitement.

A scris o carte despre un scriitor dificil de încadrat într-o tipologie anume, incomod și, până la un punct, controversat reprezentă un pariul decisiv și, în fond, inevitabil al criticului cu sine însuși. Privind astfel lucrurile, să ar putea spune că Tânărul Eugen Ionescu (Fundată Națională pentru Știință și Artă, 2007) – carte prin care Eugen Simion îl (re)instaurează pe scriitorul cu identitate dublă în itinerariul spiritual și în biografia interioară pe care textele sale le conturează, suportă, concomitent, mai multe grile de lectură. Pe de o parte, vârstele spiritului

recalcitrant ionescian, sfâșiat permanent între nevoia de ordine și de sistem și fronda, semnul contestatar al negației cu orice preț și a oricărei autorități sau valori estetice instituționalizate. Pe de altă parte, paradoxala asociere a neîncrederii adânci a criticului Eugen Ionescu în funcțiile criticii și în miza demersului critic, cu un program de eliberare a discursului și a instrumentarului de lucru al criticii de dogme, anchiloze, clișee și prejudecăți de receptare. A sili, în acest mod, critica să se revizuiască în cel mai serios mod cu puțină duce, firesc, la o implicită interogație îndreptată asupra practicii însăși care-l validează (și) pe criticul Eugen Simion ca atare.

Este vorba despre un pariul cu sine al criticului și al criticului cu practicile interpretative pentru care a optat într-o serie de eseuri teoretice și în cărțile de fundamentare a domeniului și a literaturii ca valoare estetică, pe care le-a scris. A se citi pe sine, cu propria biografie interioară, a se ficționaliza în subtextul discursului și al parteneriatului implicit cu cititorul, care îl vizează pe celălalt, pe Eugen Ionescu, înseamnă a con-

strui un personaj interior, aflat în căutarea marilor adevăruri ale vieții și ale literaturii - căci *ființa de hârtie*, eul auctorial textualizat și eul biografic sunt aproape imposibil de departajat în cazul lui Eugen Ionescu.

Dacă literatura ar putea pune ordine în viață, dacă funcția confesiunii și a autoficțiunii rezultate ar fi aceea de a (re)construi eul pe baza unei arhitecturi fictive în ordine reală și reală în ordinea scrierii, atunci cu siguranță discursul critic despre literatura lui Eugen Ionescu este un mod - nu singular - privilegiat de a spune despre sine lucruri esențiale. Altfel spus, Eugen Simion se validează pe sine, simte nevoie să-și (re)confirme o serie de intuiții într-o carte fundamentală pentru Eugen Ionescu și pentru Eugen Simion - criticul care se tematizează astfel, în mod implicit.

Investigând textul Celuilalt, recuperând o gândire critică și o formă acută de critică - demistificatoare, distructivă și cu sine, și cu ceilalți, care își face din demolarea tuturor sistemelor un crez și din negație principalul instrument de lucru, Eugen Simion își pune la încercare propriile convingeri, își testează intuițiile și își supune discursul unei încercări dificile dincolo de care se află, cu o vorbă a criticului însuși, gândirea ioniciană ce „arată mistificația din interior”. În fond, „supremul curaj este să demistifici totul, inclusiv demistificarea” (p. 414). Altfel spus, dincolo de proba dezgolirii de sine se află doar critica; aceea cu plus sau aceea cu minus.

Cu o retorică și o arhitectură a paradoxurilor, scriitura ioniciană și gândirea care o nutrește se sprijină pe o mărturisire fundamentală: scriitorul nu crede în literatură. Și nu vrea să se confeseze, însă o face, literaturizând, fatalmente, întrucât „nu-i place să vorbească despre sine” (p. 6). Dar trebuie să încearcă să se ia în stăpânire, să-și exorcizeze angoasele și, mai ales, teama de moarte, istoricizând aventurile eului propriu. Confesiunea devine, astfel, act de fictionalizare dorită ca o formă de sistematizare a ceea ce scapă controlului rațiunii și logicii: existența individului, cu meandrele și incertitudinile ei.

„Je c'est moi”, afirmă Eugen Ionescu încercând, pe de o parte, să se distanțeze de

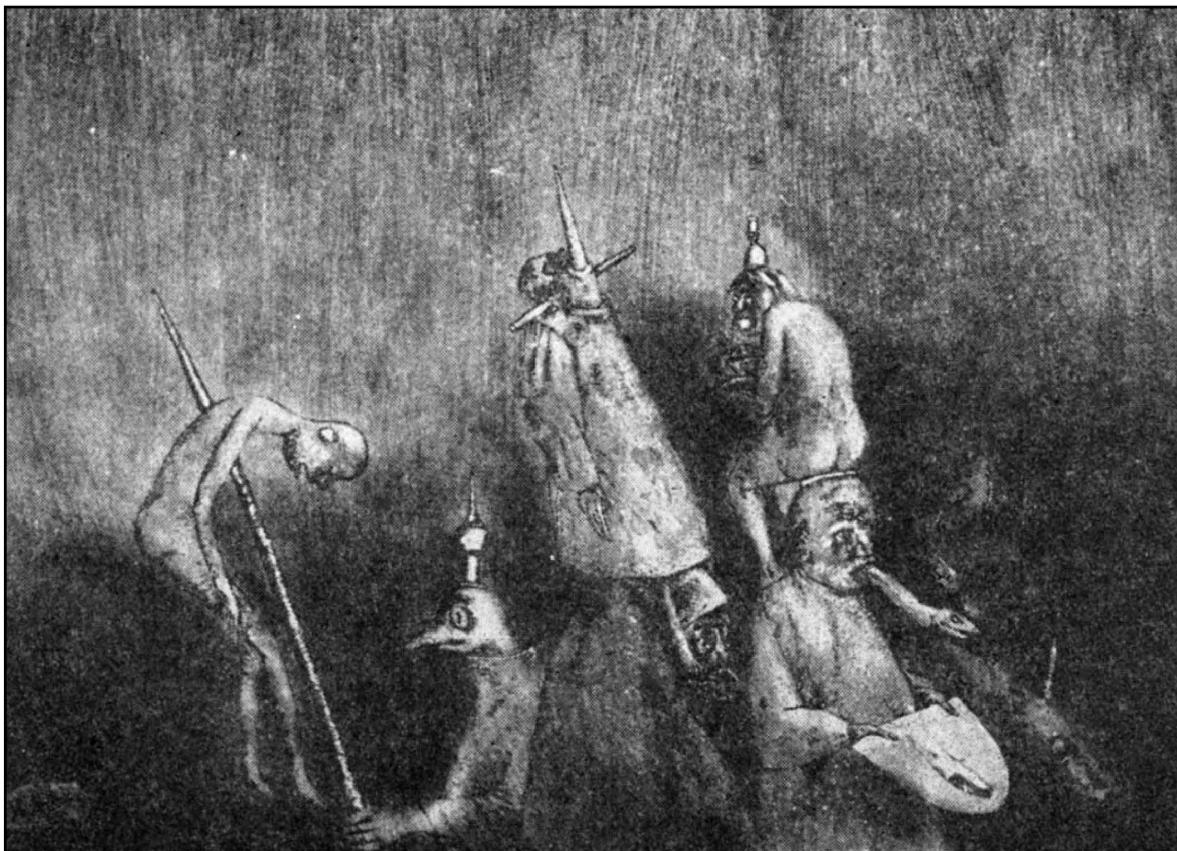
sine asumându-și existența proprie ca pe un *alterus* necesar, iar pe de altă parte să suprapună referențial cele două pronume în ipostaza utopică a unui personaj, erou al scrierii ce are, la rându-i, o istorie de a cărei coerență internă este responsabil criticul.

Consecințele acestei stări de lucruri sunt, la nivelul naratiunii, vizibile. Profilul difuz al autorului în text se asociază existenței mai multor personaje - vârste distințe ale eului care se confesează și indivizi de sine stătători - și unui narator atipic. Dacă pronumele *je* îi poate fi asociată instanță auctorială, atunci personajele și naratorul sunt alteritatea dorite a deveni *moi*. În ceea ce-l privește, naratorul, aflat în postura de a-l descoperi cu uimire pe autor, cu istoria lui, se raportează la acesta și la celelalte personaje ca la ipostaze diferite și totuși asemănătoare ale lui *l'autre*. Cu vorbele criticului, „*autorul* întreabă, *naratorul* este mereu uluit, nu-i vine să creadă ceea ce vede”, iar personajul ionician „nu-și găsește locul într-un univers în care lucrurile și-au pierdut inocența inițială” (p. 16).

Este greu de spus dacă Eugen Ionescu trece - într-o manieră foarte personală, paradoxală și fond și în formă - literatura prin degringolada existenței sale sau istoria personală prin literatură. Certă este „vocația lui de a fi contra” (p. 21), asumată și manifestată ca formă supremă de libertate a spiritului. De aceea, poate, practică un antidiscurss premeditat, programat să răstoarne orice încercare a faptelor sau a evenimentelor de conștiință de a se orienta pe direcții precise de semnificare.

Bănuiala criticului-interpret vizează o „dezordine calculată” a discursului ionician, izomorfă dezordinii (auto)impuse din biografie, care întregesc un paradox al scrierii și al omului și care relevă, în subsidiar, revolta contra oricărei constrângeri sistematice și gustul înăscut pentru teatralizarea, în-scenarea existenței.

Cum jocul scrierii de-a existență și al existenței de-a scrierii nu pare a asculta de nici o comandă prestabilită - „miezul acestor jurnale care se contrazic, se repetă, se luminează și se întunecă după o regulă care ne scapă” (p. 30), mărturisește Eugen Si-

mion – criticului nu-i rămâne altceva de făcut decât să mai înregistreze un paradox: "ironicul, cinicul, mizantropul, însăspaimântatul" Eugen Ionescu se află mereu în căutarea unui reper ferm, dătător de garanții existențiale și de coerentă lăuntrică, a "surselor" și a "tiparelor dintâi" (p. 29). Iar ironia, ca "un mod de a vedea absurdul din existență și un mod de a trăi în absurdul existenței" (p. 29), deschide calea marilor întrebări metafizice.

Dincolo de toate acestea se profilează două teme esențiale: *copilăria și lumina*, și un "simbol al salvării: *cuibul*."

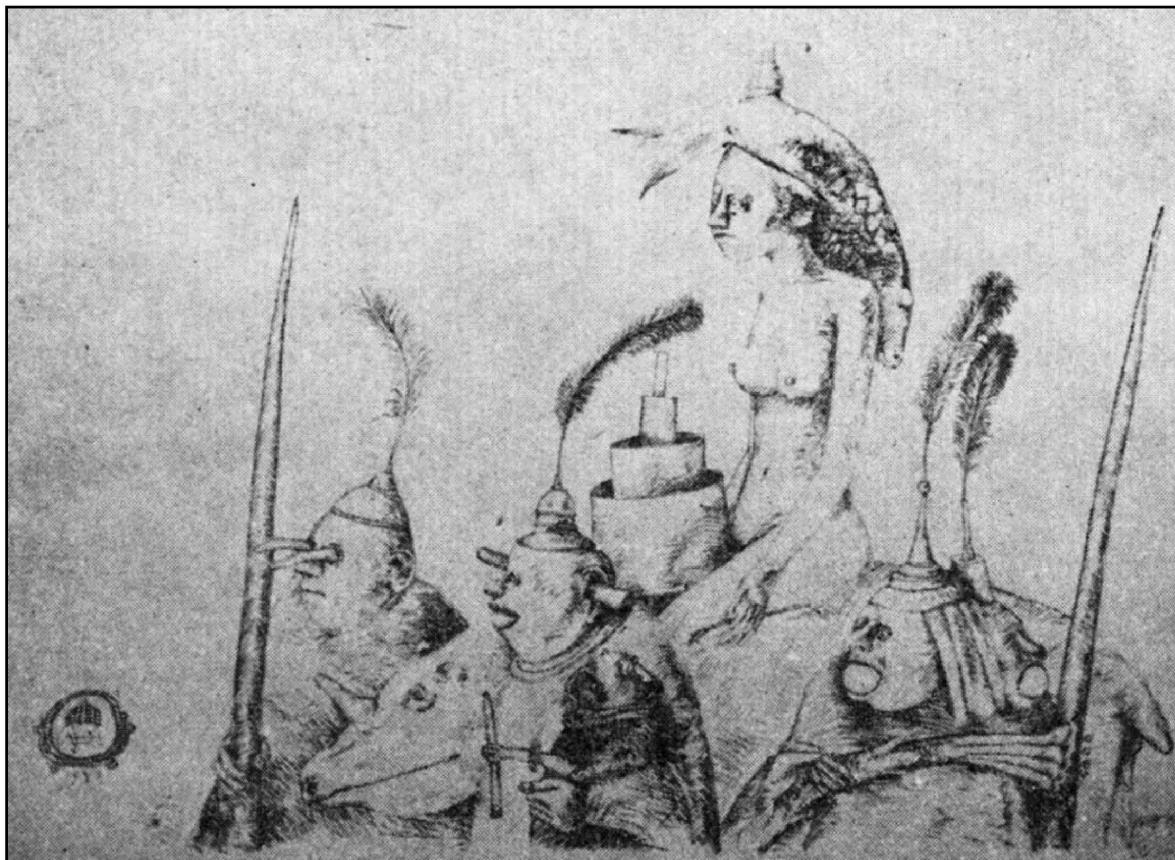
Demersul critic urmărește să (re)constituie spectacolul devenirii spirituale a lui Eugen Ionescu, aventurile, eurile și personajele interioare, răsfrânte într-o literatură care funcționează ca atare *malgré soi*. Sub semnul unificator al negației, și în antidiscursul care fuge de literatură ca să se regăsească într-un perpetuu scenariu al ficționalizării eului ionescian, confesiunea se deschide cu o serie de "parafraze argheziene și barbiene", cu "poezia universului

mic" și cu "sentimentul franciscan" (p. 48).

Începe, astfel, căutarea în/prin literatură – cu ceea ce ea îi pune scriitorului la dispoziție – a unui răspuns la eterna întrebare asupra sensului existenței și a unei soluții de eliberare de angoasă și de spaimă de moarte.

Funcția compensativă și literatura ca terapeutică *sui generis* – căci Eugen Ionescu scrie numai în momentele de criză existențială acută – sunt constante ale scrierii și obsesiei care, odată descifrate, arată cum un scriitor atipic confirmă vechi intuiții critice și, chiar prin aceasta, vocația de critic ce cartografiază, ordonează și ierarhizează literatura. Marile adevăruri la care (poate) ajunge un critic îl (re)confirmă și-l validează permanent. De altfel, dacă literatura face, pentru Eugen Ionescu, existența suportabilă, lectura criticului-interpret face suportabilă și accesibilă, căci îi dă o coerentă supérieoară, existența de-a literatura ionesciană.

Formă acută a confesiunii "unui Tânăr care moare de frică și se agață de ceva în care nu crede: literatura" (p. 67), frag-

mentele de jurnal intim pun în scenă idei și le coordonează în sensul unui "epicism interior" (p. 64), ce comunică izomorf cu întreg universul operei ionesciene.

În paginile din *Nu setea de rigoare și vehemența protestului față de impresionismul critic se revendică de la modelul maiorescian – nou paradox – asumat sub semnul "neojunimismului critic" și asociat unor idei limpezi asupra funcțiilor și a instrumentelor discursului critic, pe care dorește a-l scutura de anchiloze și prejudecăți. Programul critic de revigorare a criticii literare, pe care, însă, nu o crede capabilă, cu ustensilele de care dispune, să ajungă la esența operei literare, se lasă aproximativ într-un discurs critic de tip jurnal, deopotrivă autofictiune și confesiune, căci "adevărul este că nu putem ieși din pielea noastră", afirmă Eugen Ionecu, punând semnul egalității între arhitectura emoțională a unei opere de artă sau a însăși scrierii critice și adevărurile contradictorii ale ființei. Ca atare, în cronica literară – o *ego-cronică* și o*

ego-critică - "totul se amestecă pentru că tot ceea ce ține de ființă interioară a eseistului are drept la expresie" (p. 85).

Parcă pentru a da o justificare suplimentară acestei afirmații, Eugen Simion practică o lectură ca act de intimitate al gândirii critice cu opera și cu spiritul Celuilalt, pe care-l exercează încercând să-l înțeleagă și pe care-l ia, uneori, drept partener secund de dialog – cel dintâi fiind cititorul căruia criticul i se adresează în nume propriu, assumându-și nu autoritatea vocii sale, cât dreptul de a (se) exprima în numele Celuilalt.

Dacă eseul *Nu* se relevă ca un joc al spiritului ionician ce (se) teatralizează cu voluptate, experimentând discursul critic pro și contra ca exercițiu al nonconformismului gândirii în deplină libertate și relativizând totul, Eugen Simion împărtășește ceva din orgoliul celui care crede a fi în posessia adevărului. Fără vehemență scriitorului care, și el, ambicioanează să demonstreze că are, oricum, dreptate, criticul năzuiește la a deține formula completă a operei și a spiri-

tului creator. Argumentele nu sunt, de această dată, simplă chestiune de retorică, de artă (agresivă) a persuasiunii, ci provin dintr-un scurt istoric al receptării operei lui Eugen Ionescu, menit să funcționeze ca o demonstrație implicită de validare a intuițiilor proprii.

Adevărurile parțiale pe care le relevă oglinzelile (de)formatoare ale receptării critice punctează secvențele unui traseu secund al biografiei spirituale a scriitorului, dintre volutele căruia reiese imaginea unui critic insurgent cu sine și cu meseria sa, al cărui proces de autoformare presupune cu necesitate construirea unor modele negative de care are nevoie ca parteneri de conflicte de idei.

Deveniți personaje ale scriiturii, Arghezi și Victor Hugo servesc proiectului ambicioș de autoformare a unui Tânăr critic, (re)configurării unei inițieri și (re)lecturii pe care o face Eugen Simion asupra propriei sale formații spirituale. Dacă "orice formă de expresie oficializată" este o "formă de opresiune literară" (p. 201), discursul despre Eugen Ionescu actualizează chestiunea insolubilă a obiectivității metadiscursului critic. A emite o judecată de valoare înseamnă, în aceste condiții, a opri. Iar modurile esențiale prin care discursul critic se face sunt judecățile de valoare. Soluția lui Eugen Ionescu este pe cât de simplă, pe atât de neficientă: "își pune inteligența și talentul (amândouă remarcabile) pentru a demonstra ceea ce nu poate fi demonstrat: faptul că Arghezi este un poet minor, un versificatorabil, pe scurt, un impostor ce se ține de fleacuri" (p. 153). Soluția lui Eugen Simion constă în căutarea, în operă, a unei *configurații emotionale* pe ale cărei contururi discursul critic le desenează și le ordonează într-o arhitectură integratoare.

O monografie a spiritului ionician înregistrează, aşa cum se cuvine, tendința irepresibilă de a teatraliza totul, inclusiv existența proprie, rememorată, în-scenată pe coordonate psihanalitice, conform unei binecunoscute scheme ce presupune existența unui tată represiv și castrator, pe care fiul îl reneagă pentru a încerca să-l recupereze, restaurându-l în ficțiune.

Forme indirecte ale confesiunii ionesciene, devenirile piesei – emblemă a scriitorului, *Cântăreața cheală*, impun "o farsă metafizică" drept reper și reprezentare a unui antimodel de lume în cadrul căreia zeugma leagă nonsensul existenței de tragedia limbajului care produce sau care este consecința condiției fragile a omului în univers. De altfel, trei sunt funcțiile anti-piese ionișene, pe care criticul le sistematizează: "să recupereze metafizicul și să-l urce pe scenă", "să distrugă toate convențiile" și "să sugereze și ceea ce nu se vede", adică "irationalul, insolitul, stupoarea, ilogicul coincidențelor" (p. 309) ce dirijează existența.

Scriitorul care afirmă despre sine: "Je ne suis pas dans le langage. Je suis dans la parole" percepse actul scrierii / al vorbirii ca pe un act cu miză existențială, dincolo de care nu există decât impostură. Drept urmare, jurnalul este "adevăratul gen literar" – un gen de frontieră, producător de controverse – toate celealte genuri raportându-se la el ca pervertiti nedemne.

Le Blanc et le Noir – carte de desene și comentarii – reprezintă, crede Eugen Simion, o ultimă formă de confesiune a scriitorului, "o reflecție când gravă, când ironică, dar întotdeauna profundă despre lupta dintre Alb și Negru" (p. 437), dintre două forțe și fantasme de semn contrar care funcționează ca o punere în abis a întregii opere ionesciene, și ca terapeutică.

Dincolo de toate acestea, eul ionician se regăsește în formula unui paradox sintetizator care reunește căutările lui spirituale, lumea în care a trăit, *sfidarea criticii* și a "omului de sistem" (p. 381) – criticul dogmatic, modelele spirituale negative și ideologii (literare) sancționate cu vehemență, precum și o inedită "poetică a refuzurilor" în limitele esteticii. În această ordine de idei, mărturisirile lui Eugen Ionescu relevă "un spirit suspicios, ușor iritabil, capabil de mari agresiuni verbale când e vorba de opinii literare și politice", ironic, "un suflet liric", un spirit religios și metafizic (p. 356).

Iar ultima confesiune este cea a lui Eugen Simion despre Eugen Ionescu și, implicit, despre sine.